

FATİH DEVRİ (1451-1481) OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Remzi KILIÇ

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İlköğretim Bölümü Başkanı

remzikilic@mynet.com

Özet

Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmed zamanında büyük devlet olmaya başlamıştı. İstanbul'un fethi ile Doğu Roma yıkılmış, Bosna-Hersek'ten Fırat boylarına kadar Osmanlı ülkesi sayılıyordu. Gerek batıda, gerekse doğuda Osmanlı ülkesi genişleme gösterirken, Fatih gibi Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan da, doğuda Türkmenlere dayanan büyük devlet olma düşüncesi içerisindeydi. Uzun Hasan, kendisine Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'i rakip olarak görüyordu. O'nunla mücadele için Venedik'ten Papalığa, Karamanoğulları'ndan İsfendiyar- oğulları'na birçok unsur ile dayanışma içerisine girmişti.

Nitekim iki padişah, Trabzon-Rum İmparatorluğu'nun topraklarına hakim olmak düşüncesi, Karamanoğulları meselesi, Anadolu'daki diğer Türkmen beylikleri üzerine hakim olmak arzusu gibi, olaylar üzerine karşı karşıya gelmişlerdi. Aslında her iki padişah da, Anadolu topraklarını ülkesine katmak ve Türkmenleri yönetmek istiyorlardı. Hakimiyet, genişleme, güvenlik gibi sebeplerden dolayı, Otlukbeli'de karşı karşıya gelen Osmanlılar, Akkoyunluları mağlup ederek üstünlüklerini kabul ettirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Otlukbeli Savaşı, Uzun Hasan, Akkoyunlu Devleti, Osmanlı Hakimiyeti.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nin başına, babası II. Murad Edirne'de vefat ettikten sonra, 18 Şubat 1451 tarihinde II. Mehmed, padişah olarak geçmiştir. II. Mehmed (1451-1481) yüksek bir ilim muhitinde iyi bir tahsil görmüş, derin bir Türk-İslam şuuru içinde yetişmişti. Babası ona tecrübeli devlet adamlarının yanı sıra, maddî ve manevî üstünlüğe sahip sağlam bir devleti de miras bırakmıştı.

II. Mehmed, evvelâ Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'u 29 Mayıs 1453'te fethederek, Bizanslıların bütün topraklarını ülkesine katıp, "Fatih" unvanını hakkıyla alarak işe başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed, artık sadece Türklerin değil, Doğu Roma'nın vârisi sıfatını ve temsil yetkisini de kendisinde görüyordu. Bu nedenle hakimiyet sahasını genişleterek, büyük bir devlet olmayı amaçlıyordu.

Osmanlı Devleti'nin büyüme ve yayılma sürecinde ise, gerek doğudan gerekse batıdan son derece tehlikeli hücumlara mâruz kaldığını görmekteyiz. Bunlardan genellikle Osmanlı Türkleri'ni Avrupa kıtasından atmak isteyen, batıdan gelen ve çoğu Hıristiyan milletler tarafından "Haçlı ruhu" ile el ele verilerek yapılan saldırılar, her defasında kırılmıştır. Hatta denebilir ki, 1448'de II. Kosova meydan

savaşından sonra, batı yönünden Osmanlı Devleti'ni tehdit edecek derecede düzenli bir kuvvet Avrupa'dan artık çıkamamıştır.

Buna karşılık doğu yönünden gelen hücumlar, Osmanlı Devleti'ni büsbütün ortadan kaldırmak, yahut da o zamanlar Anadolu'da yaşamakta olan birçok küçük beylikler seviyesine indirmek amacını güttüğünden, çok daha tehlikeli olmuştur. Bunlardan birincisi Timur'un 1402'deki Ankara savaşıdır. İkincisi bundan yetmiş yıl kadar sonra olan 1473'deki Uzun Hasan'ın Otlukbeli savaşı ve nihayet üçüncüsü de bundan kırk yıl kadar sonra olan 1514'deki Şah İsmail'in Çaldıran savaşıdır.

Osmanlılar bu hücumlardan, birincisi Timur karşısında ağır bir yenilgiye uğramışlardı. Bunun sonucunda devletleri dağılma tehlikesi geçirmişti. Gerçekten Ankara savaşında Osmanlı padişahı I. Bâyezid, Timur'a esir düşmüş, bundan sonra süren şehzâdeler mücadelesi sırasında, devlet büyük sarsıntılar yaşamış, o zamana kadar devam eden hızlı gelişme, uzunca bir süre sekteye uğramıştı. Buna karşılık Osmanlılar, doğudan uğradıkları ikinci ve üçüncü hücumları kırmayı başarmışlar ve böylece batıda Hıristiyan âlemine karşı olduğu gibi, doğu yönüne doğru da devletlerini genişletme imkanı sağlamışlardır¹.

Rumeli topraklarında 1352'den bu tarafa yüz yıldır, geniş fetihler yapan Osmanlı Devleti'nin kuvvetli temellere dayanabilmesi için Anadolu'daki Türk unsurunun da aynı çatı altında birleşmesi gerekiyordu. Böylece pek çok Türk nüfusunu aynı bayrak altında toplayacak olan Osmanlılar, hem Avrupa'daki sınırlarını daha güvenli bir biçimde genişletebilecekler, hem de Türk unsurunun küçük devletler halinde bölünerek biri birini yıpratmasını önleyip, onları dünya çapında büyük bir Türk devletinin sınırları içinde birleştirmek suretiyle Türklüğe seçkin bir mevki kazandırmış olacaktı. Bu itibarla, Anadolu Türk beylikleri arasında sivrilererek, Avrupa topraklarına sıçrayan gittikçe büyüyen Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da Türk birliğini sağlamaya çalışmaları tarihî bir zaruretti.

Osmanlı Devleti, büyümeye başladığı sırada, Anadolu Türk beyliklerinin en kuvvetlisi olan ve kendilerini Türkiye Selçuklu Devleti'nin vârisi sayan Karamanoğulları, her fırsatta Osmanlılar'a karşı darbe vurmaya çalışmışlar. Zira Osmanlılar'ın fazla büyümesi günün birinde Karamanoğulları'nın ortadan kalkmasına yol açabilirdi. Buna meydan vermek istemeyen Karamanoğulları, Osmanlılar ile mücadeleden geri kalmıyorlardı. Hatta Osmanlılar'a karşı Hristiyan batı devletleri ve Papalık ile iş birliği yapmaktan dahi çekinmiyorlardı. Anadolu'da Türk birliğinin sağlanmasını, devletinin bekası açısından zaruri gören Fatih Sultan Mehmed, Karamanoğulları Beyliği'nin siyasî hakimiyetini ortadan kaldırmayı daha başlangıçta kafaya koymuştu.

Karamanoğulları gibi doğuda Akkoyunlular da Osmanlı Devleti için gün geçtikçe ciddi bir tehlike konusu olmaya başlamıştı. Nitekim, Karadeniz sahillerine göz dikmiş olan Akkoyunlular, Trabzon Rum İmparatorluğu ile öteden beri akrabalık bağları kurmuştu. Akkoyunlular, bu sebepten Fatih Sultan Mehmed'in Trab-

zon'u almak isteğine engel olmak istemişlerdi. Bundan başka İsfendiyar toprakları üzerinde hak iddia eden Kızıl Ahmed Bey'i himaye eden ve onu Osmanlılar'a karşı kullanan Uzun Hasan, Osmanlı-Akkoyunlu sınırları üzerinde hadiseler çıkarmaktan geri kalmıyordu. Ayrıca Uzun Hasan, Osmanlılar'ı önemli bir rakip gördüğü için Karamanlılar ile Osmanlılar aleyhine iş birliği yapmaktan da geri durmuyordu. Bütün bu hareketler, Fatih'i ister istemez doğudaki bu tehlike ile meşgul olmaya sevketti. Osmanlı Devleti açısından, bu tehlike var oldukça Anadolu'da henüz yeni alınmış ve Osmanlı topraklarına katılmış olan yerlerin güvenliğini sağlamak imkansız olacaktı. Bu itibarla Fatih Sultan Mehmed, önce Anadolu'nun ortasındaki Karamanoğulları Devleti'ni, sonra da doğuda büyümekte olan Akkoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırmayı zaruri görüyordu².

2. Osmanlı-Akkoyunlu Mücadelesi

Akkoyunlular'ı bir devlet statüsüne çıkaran Kara Yülük Osman Bey (1402-1435) olmuştu. 1423 tarihinde Akkoyunlu şehzadesi Ali Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Uzun Hasan (1453-1478) dedesi Kara Yülük Osman Bey'in ölümü üzerine Akkoyunlu şehzadeleri arasında baş gösteren kavgalar içinde büyüyerek, erkenden kendini göstermiş ve nihayet 1453 yılında bütün rakiplerini bertaraf ederek Akkoyunlu Beyliği'nin başına geçmeyi başarmıştı.

O zamanlar Akkoyunlu Devleti, merkezi Diyarbakır (Amid) olmak üzere güneyde aşağı yukarı bugünkü Türkiye-Suriye sınırını takiben Mardin'in doğusundan Urfa'nın batısına kadar kuzeyde ise, Erzurum ve Sivas'ın kuzeyinden geçerek Harput'a kadar uzanan ve başlıca Erzurum, Erzincan, Harput, Diyarbakır, Mardin ve Urfa gibi şehirleri içine alan küçük bir Beylik idi. Batısı'nda Osmanlılar, güneyinde Memlûklar ve doğusunda Karakoyunlular gibi kuvvetli komşuları, ayrıca da mahallî bir takım beylikler ile Trabzon-Rum İmparatorluğu gibi zayıf komşuları vardı. Akkoyunlu Devleti'nin başına geçen Uzun Hasan, yorulmak bilmeyen bir gayret içerisinde, planlı bir şekilde durmadan memleketini genişletmeye çalışmıştır.

En zayıflarından başlayarak komşularını birer birer kendisine boyun eğdirmiş, sözde bağlı bulunduğu Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı 1467'de bir meydan muharebesi ile imha ettikten sonra bunun ülkelerini de kendi topraklarına katarak Akkoyunlu Devleti'nin merkezini Tebriz'e nakletmişti. Nihayet, Horasan hükümdarı Timur Oğulları'ndan Ebu Said'i de 1469'da bir savaşta esir alarak, İran ve Irak toprakları dahil olmak üzere geniş bir imparatorluğa sahip olmuştur.

Böylece, Horasan'dan Sivas dolaylarına kadar uzanan muazzam bir ülkenin kudretli ve haris hükümdarı Uzun Hasan ile İstanbul'u fethettikten sonra bir yandan Balkanlar'da topraklarını genişletirken bir yandan da Anadolu'daki küçük devletleri ortadan kaldırmayı ihmal etmeyen Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'in, birbirleriyle karşılaşmaları, jeopolitik bir zaruret ve âdeta kaçınılmaz bir mukadderât olmuştur diyebiliriz³.

Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasında 1473’de cereyan eden Otlukbeli savaşına kadar, Osmanlı Devleti ile Akkoyunlular arasında bir çok münasebât söz konusudur. Bizzat Uzun Hasan’ın emri ile yazılmış olan Ebû Bekr-i Tihrânî’nin *Kitâb-i Diyarbekriyye* adlı eseri 1471 yılına kadar olan Akkoyunlular tarihini anlatmaktadır⁴. Araştırmamızda adı geçen eser ve bir takım belgeler ve diğer araştırma çalışmaları bize ışık tutacaktır.

Osmanlı Devleti’nin başında Fatih Sultan Mehmed, tam bir cihangîr gibi hareket etmekte ve kendisini bütün Türklerin, Müslümanların, hatta Hristiyanların hamisi ve “yer yüzünün büyük hükümdarı” olarak kabul etmekteydi. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan da kendisini bütün Türklerin ve Müslümanların hamisi hatta Türkistan’dan Anadolu’ya kadar uzanan geniş sahaların hükümdarı olarak görmekteydi.

Bu anlayışların dışında Akkoyunlular, Osmanlılar’a karşı; Venedik Cumhuriyeti, Trabzon-Rum İmparatorluğu, Karamanoğulları Devleti, Papalık, İsfendiyaroğulları vs. topluluklar ile iş birliği ve dayanışma içerisine girmektedirler. Uzun Hasan’ın amacı, her yönden çok güçlü bir rakip olan Fatih Sultan Mehmed ve devletinin zâyi edilmesi, Osmanlılar’ın Anadolu’dan atılması idi. Fatih Sultan Mehmed ise, bu durumun farkında ve Anadolu’nun Karamanoğulları’ndan Trabzon-Rum İmparatorluğu’ndan ve Akkoyunlular elinden tamamen alınıp Osmanlı ülkelerine katılmasını amaçlıyordu. İşte bu ve diğer bazı sebepler, Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesini kaçınılmaz kılıyordu.

Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethettiği 1453 yılında Akkoyunlu Devleti tahtına oturan Uzun Hasan, mevkiini sağlamlaştırdıktan ve Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah’a karşı ilk büyük zaferini kazanıp, Erzincan’ı ele geçirdikten sonra, Trabzon İmparatoru IV. Kalo İonnes’in kızı Maria Katherina (Despina Teodora) ile 1458’de evlenmişti. Uzun Hasan, artık Trabzon-Rum İmparatorluğu ile yüz yılı aşkın sürdürdükleri dostluk münasebetlerini kuvvetlendirmişti. Bu evlilikle, siyasî bir gaye güden Trabzon-Rum İmparatoru’nun arzusuna uyarak, Trabzon’u Osmanlılar’a karşı müdafaa etmeyi üzerine almış oluyordu. Böylece Trabzon-Rum İmparatorluğu’nun koruyuculuğuna sahiplenen Uzun Hasan, öte yandan Papa’nın Osmanlılar’a karşı oluşturmaya çalıştığı ittifak çemberi ile temasa gelmiş, diğer taraftan da Trabzon’u korumak için doğrudan doğruya Fatih Sultan Mehmed nezdinde teşebbüslere girişmeye başlamıştır⁵.

Papa III. Calixtus’un (1455-1458) elçisi Fransisken rahibi Lodovico da Bologna, Trabzon ve Gürcistan’dan sonra 1459’da Diyarbakır’a da uğrayarak Akkoyunlu hükümdarını “Büyük Türk” Fatih’e karşı kurulacak ittifaka katılmaya davet etmiş ve bu teklifi müsbet karşılayan Uzun Hasan da kendi adına Avrupa’ya bir elçi göndermişti. Rahip Lodovico ve Trabzon ve Gürcistan elçileri ile birlikte hareket eden bu Akkoyunlu elçisi, Alman İmparatoru III. Friederich’e, Osmanlı sultanına karşı savaş için Uzun Hasan’ın “elli bin” kişilik bir kuvvet hazırlayacağını bildirmiş ve 1460 yılının Aralık ayında Roma’ya vardığında da, yeni Papa II. Pius’a (1458-1464), Hristiyan devletlerin Osmanlılar aleyhine batıda aynı anda

savaşa girişmeleri şartı ile Uzun Hasan'ın da doğuda harekete geçeceğini vaatmişti.

Bu suretle Hristiyan devletler arasındaki birliğe girmeyi kabul eden Uzun Hasan, yine Trabzon-Rum İmparatoru David'in (1458-1461) ricası üzerine, 1459'da yeğeni Murad Bey'i İstanbul'a göndererek kendisine cizye vermeyi kabul eden Trabzon İmparatorluğu'nun 1453'ten beri Osmanlı hazinesine her yıl ödemekle mükellef olduğu ve miktarı 1458'de iki bin dukadan üç bin dukaya çıkarılmış olan verginin affedilmesini istemişti. Ayrıca, vaktiyle Yıldırım Bâyezid'in Osmanlı topraklarına saldırmaması karşılığında Kara Yülük Osman Bey'e vaat etmiş olduğu fakat Timur'un ölümünden sonra gönderilmeyen sarık, seccade ve eyer takımı gibi hediyelerin toptan verilmesini istemişti. Hatta Akkoyunlu hükümdarı daha da ileriye giderek elçisi ile, karısı Despina Teodora'ya çeyiz (cihaz) olarak verilmiş olan Kapadokya, yani Kayseri ve havalisinin kendisine teslimini talep etmişti. Ancak bu aşırı istekler karşısında Fatih'in cevabı: "Haydi siz rahatça gidiniz, ben gelecek sene kendim gelip, padişahınızın benden istediği şeyleri beraber getireceğim ve borcumu ödeyeceğim", demekten ibaret olmuştu⁶.

Ebu Bekr-i Tihârî'nin *Kitâb-ı Diyârbekriyye* adlı eserinde de belirtildiği gibi, Uzun Hasan, Fatih Mehmed'e gönderdiği elçiden olumsuz cevabı alır almaz, Osmanlı himayesinde bulunan Koyulhisar'ı zaptetmişti⁷. Koyulhisar aslında zannedildiği gibi doğrudan doğruya Osmanlılar'a ait bir kale olmayıp, ancak stratejik ve küçük bir emaretin merkezi idi. İstanbul'dan Erzurum'a giden yol üzerinde, aynı zamanda kuzey Anadolu'ya ve Trabzon'a inen yolun da bir kilidi mesabesinde bulunuyordu. Uzun Hasan, Koyulhisar'ı ele geçirmekle tecâvüz-kâr tavrının ilk tezâhürünü ortaya koymuş oluyordu. Fatih Sultan Mehmed, bu hadise üzerine Uzun Hasan'a bir elçi göndermiş ve barış istemişti. Ancak, Uzun Hasan'dan bu kaleyi almak için yapılan girişimler sonuçsuz kalmıştı⁸.

Uzun Hasan'ın bu saldırgan hareketlerine karşılık, Fatih, Şarabdâr Hamza Beyi Koyulhisar üzerine göndermişti. Ancak, Hamza Bey bu kalenin fethini başaramayıp, kuvvetleriyle çevredeki köy ve kasabaları yağmalayıp geri dönmüştür. Hamza Bey'in bu hareketi üzerine Karamanoğulları'na yardım maksadıyla adamlarını gönderen Uzun Hasan, bilhassa Tokat'ta büyük ölçüde yağma, tahrip ve mezâlim yaptırmıştır⁹.

Fatih Sultan Mehmed, bu defa kendisi büyük bir ordu ile asıl hedef Trabzon olmak üzere harekete geçmiştir. Ancak o, Uzun Hasan'ın tecavüzlerinin artması üzerine Trabzon üzerine yapacağı seferde kendisini arkadan vurabilecek Akkoyunlu Devleti'ni etkisiz hale getirmek için Sivas'a doğru yönelmiştir. Akkoyunlular'ın bir süre önce elde ettiği Koyulhisar'ı üç günlük bir çarpışmadan sonra fethetmiştir. Bu arada Uzun Hasan'ın amcazâdesi Hurşit Bey'in kuvvetleri ile Gedik Ahmed Paşa idaresindeki kuvvetler arasında bir çarpışma olmuşsa da Hurşit Bey'in kuvvetleri savaşı kaybetmişlerdir¹⁰.

Fatih Sultan Mehmed ise, Trabzon işini bir tarafa bırakarak, Uzun Hasan ile çarpışmak üzere Erzincan üzerine yürümüş ve Yassı-çimen denilen yerde ordugâh kurmuştu. Bu şekilde Osmanlı padişahının Uzun Hasan'a hücumu hazırlandığı sırada, Uzun Hasan tarafından gönderilen bir elçilik heyeti, Osmanlı ordugâhına geldi. Bunların arasında Uzun Hasan'ın annesi Sare Hatun ve Çemişgezek Beyi Hasan da vardı. Fatih Sultan Mehmed'in çok değer verdiği ve Ana diye hitap ettiği Sare Hatun'un ricaları ve Mahmud Paşa'nın da iltimâsı üzerine Osmanlı memleketlerine ve onların himayeleri altındaki yerlere tecavüz etmemek ve Trabzon-Rum İmparatorluğu'na yardımda bulunmamak şartıyla onlarla bir anlaşma yapıldı. Fatih, bu anlaşmadan sonra kuzeye doğru dönerek Trabzon üzerine yürümüş ve 15 Ağustos 1461 tarihinde Trabzon'u sulhen fethetmiştir. Ailesi dolayısıyla vâris olduğu için Trabzon hazinesinin bir kısmı da Uzun Hasan Bey'e gönderilmiştir¹¹.

Fatih'in Trabzon seferi sırasında Uzun Hasan'a güveni olmadığını ve sefer sırasında onu hareketsiz bırakabilmek için gönderdiği elçileri âdeta rehin gibi yanında alıkoyduğunu biliyoruz. "Uzun Hasan Bey rikâb-ı devletin hizmetine gelüb sevâb-ı gazâdan ve avâtıf-ı husrevânemden behremend olmadı. Vâlidesi mutemedleri ile rikâb-ı kâm-yâbın yanınca bile olsunlar"¹² diyerek, Uzun Hasan'a gönderdiği mektupta; "egerçi ki zimmeti hizmetinize lâzım olan zümre-i guzâta rehber ve hemrâh olmak ve muavenet icab eden mahallerde bezl-i müzâheretiniz vukû bulmak vâcibât-ı dîn ü devletten idi. Zâhir budur ki mevâni-i ârızî hasebiyle ol mâna müte'azzir olmuşdur" deyip, annesi ile elçilerin Trabzon alındıktan sonra iade edileceklerini bildirmişti¹³.

Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasında ilk çatışma, 1461 yılında Osmanlı padişahının Trabzon seferi sırasında görülmektedir. Uzun Hasan bir baskınla ele geçirdiği Koyulhisar'ı muhafaza edemediği gibi, Fatih Sultan Mehmed'in 1461 yılında Amasra ve Sinop'u da zaptederek Yassı-çimen mevkiine kadar ilerlemesine engel olamamıştır. Uzun Hasan, Fatih'in bu başarıları karşısında, annesi Sare Hatun ile Çemişgezek Beyi Hasan'ı Osmanlı ordugâhına göndererek barış istemek zorunda kalmıştı. Osmanlı padişahına elçi olarak gönderdiği annesinin Fatih'in sefer sonuna kadar yanında alıkoymasına razı olmak ve eşinin memleketi ve müttefikleri olan Trabzon'un Osmanlılar eline geçmesine uzaktan seyretmek durumunda kalmıştı. Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasındaki mücadelenin birinci safhası, 1461'de Trabzon-Rum İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması ile Fatih lehine sonuçlanmış oluyordu¹⁴.

Bununla beraber Uzun Hasan, Anadolu'ya hakim olmak hususunda, Osmanlı padişahı ile mücadeleden aslâ vazgeçmiş değildir. Ancak o, zaman için fırsat kollamakta, henüz kâfi derecede ilerlemiş bulunmayan hazırlıklarını tamamlamak için kesin hesaplaşmayı geleceğe ertelemek durumunda kalmıştı. Osmanlılar Anadolu'ya doğru devamlı surette genişliyorlardı. Bu durumda iki devletin çatışması için vesile teşkil edecek fırsatlar nasıl olsa çıkacaktı. Birkaç yıl sonra Karamanoğulları Beyliği hadisesi ortaya çıkmıştır. Trabzon'u Osmanlılar'a kaptıran Uzun Hasan'ın, bu defa da Karaman arazisini kendi nüfuz sahası telakki etmesi

üzerine mücadelenin uzun süren ikinci safhası başlamıştır. Karamanoğulları da Osmanlılar'a karşı sürdürdükleri mücadelede bir taraftan diğer Anadolu beylikleri, Balkan devletleri, Venedik Cumhuriyeti, Papalık ve Haçlı kuvvetleriyle yaptıkları ittifaklardan arzuladıkları neticeyi alamamışlardır. Bu defa Karamanoğulları, Doğu Anadolu'da kurulup büyümekte olan Akkoyunlular ile Osmanlılar'a karşı ittifak olmak için girişimlerde bulunuyorlardı.

Osmanlılar'a karşı en büyük hasım olup, Çelebi Sultan Mehmed'in (1412-1421) damadı olan Karamanoğlu İbrahim Bey (1424-1463) otuz dokuz yıl hükümdarlık ettikten sonra vefât etmiş, tahtını veliahdı ve büyük oğlu İshak Bey'e bırakmıştı. Karamanoğlu İbrahim'in Çelebi Mehmed'in kızından doğmuş olan ikinci oğlu Pir Ahmed Bey ile diğer kardeşleri, üvey kardeşleri İshak Bey'in hükümdarlığına karşı çıktılar. İshak Bey muhalefete geçen kardeşlerine karşı koyamayınca Silifke taraflarına çekilmiş ve Pir Ahmed Bey, Konya ve havalisinde Karamanoğulları'nın hükümdarı olmuştu. İçel taraflarına çekilen İshak Bey önce Memlûklar'dan yardım istemiş ve netice alamayınca, kendisi bizzat Suriye yolu ile Akkoyunlu Uzun Hasan Bey'in yanına gitmiştir. Akkoyunlu Uzun Hasan'dan aldığı yardım kuvvetleriyle gelerek, Karaman beyliğini tekrar ele geçirdiğinden, bu defa da Pir Ahmed Bey Osmanlılar'a müracaat etmişti. Pir Ahmed Bey, Karaman ilinden bazı yerleri terketmek şartıyla Sultan II. Mehmed'in himayesini istemiştir¹⁵.

Karamanoğulları arasındaki bu taht kavgaları, Karamanoğulları ülkesi için iki büyük komşusu olan Osmanlılar ve Akkoyunlular'ı kendi arasında bir nüfuz mücadelesine sürüklemişti. Jeopolitik mevkii bakımından Karaman, Anadolu hakimiyeti için son derece önemli bir bölgedir. Bu itibarla ne Fatih Sultan Mehmed'in, ne de Uzun Hasan'ın orada olup bitenlere bigâne kalması mümkün değildi. Kaldı ki, Karamanoğulları Uzun Hasan'ın eski bir müttefiki idi. Ayrıca Uzun Hasan'ın doğuda Karakoyunlular gibi kudretli bir düşmana karşı koyabilmesi için Karaman'ı nüfuzu altında bulundurmak suretiyle gerisini emniyet altına alması gayet tabii idi¹⁶. Görüldüğü üzere gerek Osmanlılar, gerekse Akkoyunlular her ikisi de Karamanoğulları ülkesi üzerine İbrahim Bey'in vefâtı ile başlayan süreçte, yoğun bir nüfuz ve hakimiyet mücadelesine girmişlerdi.

Osmanlı hükümeti, Pir Ahmed Bey'e yardıma karar verdi. Pir Ahmed, Antalya sancakbeyi Köse Hamza Bey kuvvetlerinin yardımıyla Karaman'a girmeyi başarmıştı. Ermenek ve Dağpazarı muharebesinde mağlup olan İshak Bey, yine Silifke'ye çekildi. Ailesi ile oğlunu orada bırakarak kendisine yardım temin etmek üzere Diyarbakır'a Uzun Hasan'ın yanına gitti. Pir Ahmed Bey, bu defa ana-baba bir olan kardeşi Kasım Bey ile uğraşmak durumunda kaldı. Bu iç olayları bertaraf ettikten sonra, tekrar Osmanlı'ya vermiş olduğu yerleri almak için Uzun Hasan'dan yardım gördü ve Osmanlılar'a karşı mücadeleye girdi. Karamanoğlu Pir Ahmed, 1469'da bir "Ehl-i Salip" halinde Fatih Sultan Mehmed'e karşı mücadeleye başlamış olan Venedik, Papa, Napoli, Macar, Arnavutluk ve Rodos şövalyeleri harekâtından yararlanmak istemiştir¹⁷.

Venedik Cumhuriyeti senatosu 2 Aralık 1463'de Fatih Sultan Mehmed'e yani Osmanlılar'a karşı Akkoyunlular ve Anadolu'daki diğer beylikler ile ittifak yapılması kararını almıştır. Venedik yönetimi 1464'ten sonra Akkoyunlu sarayına bazı heyetler göndermişti. Venedik 1463-1479 yılları arasında Osmanlılar ile on altı yıl sürecek olan savaşı da başlatmış oluyordu. Venedik Cumhuriyeti, oysa yıllarca Osmanlı Devleti'nin kendilerine sağladıkları ticarî imtiyazlardan yararlanmışlardı.

Akkoyunlular, bir yandan Osmanlılar'a karşı kurulan ittifaklarda yer alırken bir yandan da onlarla doğrudan doğruya çatışmalara girdiler. Akkoyunlular tarafından bakıldığında, Fatih Sultan Mehmed, Asya-Avrupa transit ticaret yollarını kontrol altında tutmakta, yüksek vergiler alarak Avrupa devletleri ile Akkoyunlular Devleti'nin çıkarlarına engel olmaktaydı. Bunun yanı sıra Avrupalılar da iki Türk devleti arasına kendi çıkarları uğruna ikilik sokmak istiyorlardı. Venedik, Fatih'e karşı kendisine yardımcıları ararken, Karamanlılar ve Akkoyunlular ile temasa geçmekte hiçbir güçlük çekmedi. Çünkü her iki devlet de Orta Anadolu'yu hakimiyet altına almak istiyorlardı ve karşılarında yegâne rakip Osmanlılar idi.

Uzun Hasan Bey, Gürcüler üzerine düzenlediği seferler istisnâ edilirse, genelde Hristiyanlar ile iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Trabzon Rumları ile akrabalık derecesine varan ilişkiler yanında, Venedik başta olmak üzere bazı önemli Avrupa devletleri ile ittifaklar yapmıştır. Trabzon şehri, Akkoyunlular için hayati önem taşıyordu. Bu limandan Avrupa ve dünyaya açılmak istiyorlardı. Venedik ve diğer Avrupa devletleri ile ticari ilişkilerini Trabzon limanından sürdürüyorlardı. Ama artık Trabzon, Osmanlılar'ın eline geçmişti. Çünkü Trabzon limanı ticari ve stratejik bakımdan Osmanlılar için de son derece önemli idi. Hatta son Trabzon-Rum İmparatoru Komnenos David (1458-1461) Osmanlılar'a karşı bir doğu-batı ittifakı kurmak için yoğun çaba göstermekle kalmamış kendilerini Bizans'ın meşru vârisi ve Rumların hamisi gibi görmeye başlamıştı¹⁸. Bütün bunları bilen ve iyi hesaplayan Fatih Sultan Mehmed, ansızın yaptığı kuşatma ile Trabzon-Rum İmparatorluğu'na son vermişti.

Venedik, Akkoyunlu hükümdarına daha önce yapmış olduğu ittifak teklifini Karamanoğlu İshak Bey ile de yenilemiş, İbrahim Bey'in ölümünden sonra Toroslar'a kadar gelen Uzun Hasan da, Kâtip Mehmed adında bir elçisini Halep-Rodos üzerinden 1464'de Venedik'e göndermişti. Akkoyunlu elçisi, Uzun Hasan'ın "altmış bin" süvariden oluşan bir kuvvetle gelecek baharda Osmanlılar'a karşı harekete geçeceğini ve Gelibolu Boğazı sahillerine varacağını söyleyerek, bu sayede Venedik donanmasının da İstanbul'a kadar ilerleyebileceğine işaret etmekte ve Uzun Hasan'ın Cumhuriyetin iştiraki olmadan Osmanlı ile aslâ münferit barış yapmayacağına söz vererek, Venedik'ten de aynı teminatta bulunmasını istiyordu¹⁹.

Fatih Sultan Mehmed, Osmanlılar için Karaman bölgesinin de önemini bilmektedir ve bunun için her şeyi yapmayı göze almıştır. Buna karşılık Uzun Hasan, Karamanoğlu İbrahim Bey'in vefâtından sonra giriştiği Karaman teşebbüsü ile

Anadolu'ya hakim olmak istediğini göstermiş, ancak Fatih'in kararlı müdahalesi üzerine geri çekilmiştir. Esasen, Uzun Hasan kendisine sığınan Karaman hükümdarı İshak Bey'in 1465'de ölümü üzerine, tıpkı vaktiyle Trabzon meselesinde olduğu gibi, şimdi de Karaman ülkesi için Osmanlılar ile boy ölçüşemeyeceğini anlamış, böylece bir defa daha ricat etmiştir. Gerçekte ise Uzun Hasan, Osmanlılar ile kesin bir şekilde hesaplaşmayı henüz göze alacak kuvveti kendisinde görememiştir.

Fatih Sultan Mehmed ise, Karaman bölgesinde Pir Ahmed Bey ve kardeşi Kasım Bey'in ortaya çıkmaları ve Venedik, Papalık, Avrupa devletleri ve Akkoyunlu padişahı Uzun Hasan ile temas kurarak harekete geçmeleri üzerine, Karaman'ı büsbütün ele geçirmek üzere hareket etmişti. Rum Mehmed Paşa'nın Karaman'da Türkler üzerine yaptığı şiddetli baskından sonra, Karaman bölgesi valiliğine Manisa sancakbeyi olan Şehzâde Mustafa 1466'da tayin edilmişti. Karaman Oğulları hâkimiyetine 1468'de son verilmekle beraber, Toroslar'da direnişleri uzun süre devam etmiştir²⁰. Bu durum Çukurova'da Osmanlı-Memlûklü çekişmesine de yol açmıştır²¹.

Karaman halkı iki yüz yıldan fazladır bağlı buldukları Karaman Hanedanlığı'nın bu şekilde söndürülmesine razı olmadıkları için zaman zaman sürekli isyan etmişlerdir. Fatih Sultan Mehmed, Karaman ailesini tamamen elde edip onları ortadan kaldırmak için onlar üzerine Rum Mehmed Paşa'yı göndermiş, pek zâlim olan bu sadrazam insafsızca hareket ederek pek çok adam öldürmüştü. Cami, türbe ve medreseleri soydu, ağır vergiler ile halkı ezdi, kendisine verilen vazifenin aksini yaparak halkı tamamiyle devlet aleyhine döndürdü. Varsak Türkmenleri tarafından mağlup edilen Rum Mehmed Paşa, döndükten sonra azledilerek idam edilmiş ve yerine İshak Paşa 1470'de tayin edilmiştir²². Pir Ahmed Bey mücadeleye tekrar devam etmek istemişse de başarılı olamamış, önce İçel'e oradan da halkı sindirildiği için tutunamayarak yine Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a sığınmıştır.

Uzun Hasan ise, bu sırada doğudaki kendisi için rakip olan diğer Türk hanedanlarını mağlup etmekle meşgul olmuştur. 1464-1465 kışından 1468-1469 kışına kadar geçen zaman zarfında; 1465'de Harput'u Dulkadiroğlu Arslan Bey'den almış ve onu mağlup ederek payitahtı olan Elbistan'a kadar ilerlemiş ve onu barışa mecbur etmiştir. 1467'de en büyük hasmı olan Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı, 1468'de Cihanşah'ın oğlu Hasan Ali'yi ve Timur oğlu Ebû Said'i ortadan kaldırmış ve hepsinin memleketlerini ele geçirmiştir. Uzun Hasan, Kirman (1469) ve Bağdat'ı (1470) ele geçirdiği gibi, Ahlat ve Cezire yöreleri ile Muş ve Bitlis'i de aldı²³. 1465-1470 yılları arasında Uzun Hasan ile Fatih Sultan Mehmed arasında doğrudan her hangi bir savaşa veya rekabete rastlanmamıştır²⁴.

3. Otlukbeli Savaşına Doğru

Uzun Hasan, 1469 yılına kadarki faaliyetleri ile doğu taraflarında işlerini bitirip, Horasan'dan Karaman sınırlarına kadar uzanan geniş ülkelerin hakimi olmuştu. Bundan sonra Uzun Hasan'ın şimdi tek rakibi kalmıştı ki, o da Fatih Sultan Mehmed'dir. Bununla kesin hesaplaşma günü artık yaklaşmakta idi. Maddi güç ve

kuvvet bakımından Uzun Hasan, Osmanlı padişahından hiç de geri kalmamaktadır. Osmanlılar'ın önünden kaçmış olan birçok hükümdar ona sığınmışlardı, ondan yardım ve himaye talep ediyorlardı. Bunların hâmisî tavrını takınan Uzun Hasan, şimdi kendisini Timur'dan daha kuvvetli ve her bakımdan daha üstün görmekteydi.

Karaman diyarında ise, Osmanlı otoritesini kabul etmeyip, karşı çıkanlar ve halkın ileri gelenleri öldürülmüştü. Fakat Fatih, bunu yeterli görmeyerek, Karamanoğulları'nın kuvvet ve kudretini azaltmak çarelerini düşündü. Bu arada Karaman Beyliği halkından bir kısmının İstanbul'a tehcirini emretti. Bu esnada birçok âlim, sanatkâr ve tüccar İstanbul'a nakledilmiştir²⁵. Hatta, İstanbul'un Aksaray mahallesi Karaman ili Aksaray'ından getirilen ahâlî ikamet edilerek oluşturulmuştur.

Karamanoğlu Pir Ahmed Bey, Uzun Hasan'a ilticâ etmeden önce Mısır komutanlarından yardım görmüş, bunun üzerine Fatih, Mısır sultanına bir mektup yazmıştır²⁶. Mektubunda ona meâlen; "...İshak Paşa onu emirlerinizden istemiş, fakat elde edememiştir. Karamanoğlu'nun yarattığı fitne ve fesadın devamına artık tahammülümüz kalmadığından onu yakalayarak bize göndermelerini komutanlarınıza emretmelisiniz. İki memleketten birinin dost olduğuna ötekinin de dost olması, birinin düşman olduğuna ötekinin de düşman olması kaidesi bunu icabettirmektedir. Biz bu yoldayız, sizden de bunu bekleriz" diyordu. İhtimal ki, Fatih ile dostluğu bozmak istemeyen Mısır sultanı komutanlarına Karamanoğlu Pir Ahmed'in himaye edilmemesini emretmiştir. Böylece Pir Ahmed, daha sonra Uzun Hasan'a sığınmıştır. Karamanoğlu Kasım Bey ise Bulgar dağına çekilmişti. Osmanlı kuvvetleri ile gelen İshak Paşa ile hayli mücadeleden sonra, o dahi Uzun Hasan'a ilticâ etmek mecbûriyetinde kalmıştır²⁷.

Osmanlı padişahı, Karaman bölgesine Gedik Ahmed Paşa'yı göndermişti. Karamanoğulları'nın anası ve Fatih'in halası, çocuklarının affedilmesini Fatih'ten istemek üzere yola çıkarılmış, fakat yolda ölmüştü. Bunun üzerine Uzun Hasan'ın anası tarafından Fatih'e başvurulmuştu. Karamanoğulları'nın bir mültecî olduğu ve Uzun Hasan'ın onları bu bakımdan kabul ettiği, yakın akrabaya şefkat ve merhamet göstermenin Allah'ın emri olduğu gibi hususlar yazılmıştı. Ancak Osmanlı padişahını tuttuğu yoldan döndürmek hiçbir surette mümkün olmadı. Bu girişimlerden netice çıkmayınca, kendisini yeterli derecede kuvvetli hissedenden Uzun Hasan, Fatih'e karşı gerçek yüzünü göstermiş, Karamanoğulları'na fiilen yardım ederek Osmanlılar'a karşı düşmanlık kapısını aralamıştır.

Karamanoğulları'ndan Pir Ahmed Bey ve Kasım Bey, İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Bey, Akkoyunlu Zeynel Bey komutasında otuz bin kişilik bir kuvvetle 1470'de önce Erzincan'dan Tokat'a doğru harekete geçmişlerdi. Uzun Hasan, kendisi Gürcistan üzerine sefere gitmişti. Uzun Hasan 1472'de aynı beylere Bektaşoğlu Ömer Bey komutasında otuz bin kişilik bir takviye kuvvet daha ilave etmiştir. Pir Ahmed ve Kasım beyler ile hareket eden bu kuvvetler Tokat'ı pek korkunç bir surette tahrip ettiler. Bunlardan ayrılan yirmi bin kişilik bir kuvvet Uzun Hasan Bey'in kardeşi oğlu Yusufca Mirzâ komutasında Karaman Oğulları

topraklarına girmişti. Gedik Ahmed Paşa, bu kuvvetlere karşı koyamayarak Konya'ya çekilmiş ve orada Şehzâde Mustafa'nın emrine girmişti. Şehzâde Mustafa ise Afyon Karahisar'a çekilerek durumu İstanbul'a bildirmiştir.

Bektaşoğlu Ömer Bey, Osmanlı kaynaklarının ifadelerine göre bir hile ile sınırı geçtikten sonra ansızın Tokat şehrini basmış ve taş üstünde taş bırakmayacak şekilde şehri tahrip etmiştir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan bir fetih-nâmeye göre, Tokat'ın tahribi Ağustos 1472'de meydana gelmiştir. Iorga ile Babinger'in faydalanmış buldukları yabancı kaynaklarla da doğrulanan bu tarihi, öyle anlaşılıyor ki Uzun Hasan bilerek seçmiştir. Çünkü mevsim hayli ilerlemiş olduğu için Fatih'in büyük bir ordu ile İstanbul'dan kalkıp üzerine gelmesi için artık vakit çok geç olmuştur. Böylece gelecek mevsime kadar kazanılmış olacak zaman zarfında, Venedik'ten beklenen silahlar da gelmiş, dolayısıyla zafer ihtimâli artmış olacaktır.

Tokat'ın yağma ve tahribinde yapılan zulümler vaktiyle Timur'un Sivas'ta yaptığı zulümleri hatırlatmaktaydı. İşte bu hareketiyle Uzun Hasan, Osmanlılar'a karşı büyük seferine başlamış bulunuyordu. Yine Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan ve Uzun Hasan tarafından Karamanoğlu Pir Ahmed'e Tokat'ın yağmasından hemen sonra yazılan 5 Eylül 1472 tarihli bir mektup vardır. Bu mektubunda Uzun Hasan, olayların arzusuna uygun bir tarzda geliştiğini ve işin artık kolaylaşmış bulunduğunu, kendisinin de artık konak konak ilerlediğini, kışı Osmanlı topraklarında geçireceğini bildirmektedir²⁸.

Tokat'ın tahribi ve Yusufca Mirza'nın Karaman topraklarına girmiş olduğu haberi İstanbul'da duyulunca Fatih, derhal Uzun Hasan üzerine yürümeye karar vermişti. Fakat bu fikrinden vaz geçerek, Anadolu Beylerbeyisi Davut Paşa'yı kuvvetleri ile birlikte Şehzâde Mustafa'nın emrinde Yusufca Mirzâ'ya karşı savaşmak üzere Anadolu'ya göndermişti. Kütahya'ya kadar geri çekilmiş olan Şehzâde Mustafa, Davut Paşa kuvvetleri ile birleşince sayıları "altmış bin"i bulan asker ve yanında "elli bin" kişi ile Anadolu içlerine kadar ilerleyen Yusufca Mirzâ'ya karşı yürümüşlerdi. Beyşehir taraflarında Eflâton Pınarı yakınlarında yapılan çok kanlı bir çarpışmadan sonra Akkoyunlu askerleri ağır bir yenilgi almıştır. On binlerce asker öldürülmüştür. Yusufca Mirzâ esir edilmiş ve diğer esirler ile birlikte İstanbul'a gönderilmiş, bu arada Pir Ahmed ve Kızıl Ahmed beyler tekrar Uzun Hasan'a sığınmışlar, Kasım Bey ise İçel-Silifke taraflarına çekilmiştir. Gedik Ahmed Paşa da Kasım Beyi tâkibe koyulmuştur²⁹.

Böylece Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan, Karamanoğulları'nı Osmanlılar'a karşı destekleme ve himayeye girişmesi yüzünden, bir kez daha Osmanlı kuvvetlerinden ağır bir darbe yemişti. Uzun Hasan, herşeye rağmen Anadolu üzerinde hakimiyet kurma düşüncesinden aslâ vazgeçmiyordu. Osmanlı padişahı ile karşı karşıya geleceği zamana kendisini hazırlıyordu. Bu iş için batıdaki Hristiyan devletler ile devamlı surette ilişkilerini sürdürüyordu. Akkoyunlular'ın Karamanoğulları'na yardımı Fatih ile Uzun Hasan'ı karşı karşıya getirecektir.

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Karamanoğulları'na yardım ve destek sağlamadaki amaçları arasında; Osmanlı hakimiyetini Orta Anadolu ve Güney Anadolu'da kırmak, Malatya-Halep arasındaki ticaret yolunu ele geçirmek ve Akdeniz'e çıkış yolu sağlamak, böylece Avrupalı müttefikleri ile bağlantı kurma arzusunun yerine getirebilmektir³⁰. Bu düşünceler ile Osmanlı-Memlûklü rekâbetinden yararlanmak üzere Uzun Hasan'ın bölgeye öteden beri dikkatlerinin yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Nitekim, 1465'de Harput'u alarak, peşinden Malatya ve Elbistan'ı kuşatmıştı³¹.

Uzun Hasan, kölelikten gelme kökleri nedeniyle 1472'de Memlûklü Devleti'ni ortadan kaldırmak için Memlûklü vassalı Dulkadırlı Şah Budak'tan topraklarının teslimini ve Mısır'daki sultana bağlılığına son vermesini istemiştir. Uzun Hasan 1472 yılı başlarında Fırat'ı geçerek Malatya, Kahta, Gerger, Ayıntab'ı ele geçirmiş, Memlûklü karakolu Birecik'i istilâ etmiş, Halep civarına kadar ulaşmıştır. Böylece Dulkadıroğlu topraklarının büyük bir kısmında Akkoyunlu hakimiyeti sağlanması, Uzun Hasan'a Doğu Toroslar geçitleri üzerinde denetim imkânı sağlamıştı. Fakat müttefikleri olan Venedik'ten yardım beklerken, Memlûklü komutanı Yaşbek kuvvetleri tarafından yenilgiye uğrayan Akkoyunlu kuvvetleri Ruha'ya kadar tâkip edilmişlerdi³².

Fırat havalisinden Maverâünnehir'e kadar hakimiyetini sağlayan Uzun Hasan, kendisini devrin en güçlü Türk hanedanı sayarak, çağının gereği birçok mültecî konumuna düşmüş devlet adamını ve ilim erbâbını yanına toplamıştı. Bunlar, Karamanoğlu Pir Ahmed ve Kasım beyler, İsfendiyoğlu Kızıl Ahmed Bey, Germiyanoglu, Dulkadıroğlu Şah Mehmed, Rüstem ve Süleyman beyler, İnaloğlu, Bozca emirleri, Pazarlı Beyoğlu, Tozanlı Oğulları, Defterdâr Mehmed Çelebi vb. beyler idi. Bu kimseler vaktiyle Timur'un yapmış olduğu gibi, Uzun Hasan'ın Osmanlı padişahını yendikten sonra kendilerini tahtlarına iade edeceğini ummakta ve hâmilelerini bir an evvel Fatih Sultan Mehmed üzerine harekete geçmeye teşvik etmekteydiler. Aynı zamanda Batı-Hristiyan âlemi de, bilhassa son zamanlarda pek tehlikeli bir hal alan Osmanlı padişahına karşı Uzun Hasan'ın kuvvetlerine büyük ümitler bağlamışlar ve onun bütün yardım isteklerini kabul ederek, faaliyete geçmesini sağlamaya çalışmakta idiler.

Bunlardan başka Uzun Hasan, zamanın ünlü bilginlerini ve ümerâsını da yanında bulundurmaktadır: Tiyrek Sinanoğlu Alem Bey, Kadı Mahmud Şüreyhî, Timuroğulları'ndan Muhammedî Bakır Mirzâ, Muzaffer Mirzâ, Çağatay ileri gelenlerinden Baba Hacı Beyoğlu Yusuf Bey, Zeynel Mirzâ, Kemah Beyi Suvar Bey, gibi şahsiyetler, onun yanında yer almışlardı. Hasılı Akkoyunlu hükümdarı, Osmanlılar aleyhinde olmak üzere kendilerinden faydalanabileceği bütün elemanları yanına çekmeye çalışıyordu³³.

Öte yandan Fatih Sultan Mehmed'in 12 Temmuz 1470'de batıda çok önemli bir merkez olan Ağrıboz Kalesi'ni ele geçirmesi Papa II. Paulus ve Venedik'te bir şok tesiri yapmıştı. Zira çağdaş yazar Domenico Malipiero: "Senato üyeleri, tehlikenin ana şehrin kapılarına yaklaşmasından korkan halkın sorularına ce-

vap vermeksizin, başları öne eğik, şaşkın bir halde evlerinin yolunu tutmuşlardı. Ağrıboz'un sukutu ile Venedik'in şan ve itibarı kaybolmuş, gururu alçalmış idi”³⁴ demektedir.

Fatih Sultan Mehmed, batıda ve doğuda Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlık yapan her devleti yakından tâkip etmekte ve onlara karşı devamlı yeni stratejiler geliştirerek, çağının en büyük hükümdarı olmayı hak etmişti. Venedik Cumhuriyeti, Akkoyunlular, Karamanoğulları ve bunların müttefikleri ile aynı anda savaşmakta ve baş edebilmekteydi.

Venedik için artık Uzun Hasan ile olan ittifaka sarılmaktan ve onu Osmanlı padişahı aleyhine tahrik etmekten başka çare kalmamıştı. 1464'ten beri Akkoyunlu sarayında Venedik'in temsilcisi olarak bulunan Lazaro Quirini, memleketine dönmeye karar verince, Uzun Hasan'da, aslen Ermeni olan Murad'ı (Mirat) kendi nâmına elçi olarak Venedik'e göndermeyi uygun bulmuştu. Doc Cristoforo Moro ile Papa II. Paulus'a hitaben yazılmış bir mektubu da götüren Murad, Lazaro Quirini ile birlikte hareket ederek 1471 yılı Şubat'ında Venedik'e ulaşmıştı. Uzun Hasan 2 Ağustos 1470'de Sultaniye'den yazdığı Farsça mektubunda şöyle diyordu; “...Osmanlı Türklerinin oğlundan Mehmed Bey'den başka bir düşmanımız, yolumuz üzerinde bir mânia yoktur. O da yenilmeyecek, mülkünden ve saltanatından atılmayacak bir şey değildir. Biz sizinle ciddî bir iş birliği yapıp, sizin donanmanız denizden, bizim çok kuvvetli ordumuz da karadan hareket edince, Osmanoğlu Asya ve Avrupa'daki bütün topraklarından mahrum olacaktır”.

Görülüyor ki, Fatih Sultan Mehmed'e karşı harekete geçme zamanını geldiğine kanaat getiren Uzun Hasan, 1464 ittifakına dayanarak Venedik'i ciddî bir iş birliğine davet ediyordu. Uzun Hasan ayrıca, Kıbrıs Kralı II. Jacques (Giacomo), Rodos Şövalyeleri Reisi Giovanni Orsini (1467-1476) ve Alâiyye Hâkimi Alâi Bey'e gönderdiği 21 Şubat 1471 tarihli mektuplar ile “Karaman Oğulları'nın ricası üzerine Osmanlılar'ı Karaman'dan çıkarmak için harekete geçmek üzere olduğunu” bildirmişti³⁵.

Bunu tâkiben Venedik Cumhuriyet Senatosu tarafından, Akkoyunlu hükümdarı nezdine elçi olarak gitmek üzere, Caterino Zeno'ya 18 Mayıs ve 10 Eylül 1471'de iki tâlimat verilmiştir. O'da Akkoyunlu elçisi Murad ile birlikte İran'a gidip, Uzun Hasan'a ittifak gereğince donanma ile yardıma koşmaya hazır olduklarını bildirmek üzere yola çıkmıştı. Ancak, Caterino Zeno birkaç ay Rodos'ta beklemek zorunda kalmıştır. Çünkü, Uzun Hasan ile Venedik arasındaki “ciddî iş birliği” Fatih tarafından haber alınmıştı³⁶. Bundan dolayı, Osmanlı padişahı Venedik Cumhuriyeti'ni şaşırtmak için İstanbul'daki barış görüşmelerini uzatıyordu.

Venedik elçisi Caterino Zeno, Tebriz'e vardığı zaman, Uzun Hasan'ın Osmanlı ülkesine yürümek üzere bulunduğunu ve “Türk Sultanı'nı bozguna uğratmadıkça Anadolu'dan çekilmemeye azimli olduğunu, bu durumu bildirmek üzere, İspanyol asıllı bir Yahudi olan İsaac'ı Venedik'e doğru yola çıkarmış olduğunu öğrendi. Ancak Uzun Hasan'ı düşündüren biricik mesele, süvarilerden oluşan or-

dusunun, Osmanlılar'da fazlası ile mevcut bulunan ateşli silahlardan, bilhassa top'tan mahrum oluşu idi. Uzun Hasan, bu eksiklerini müttefiki Venedik'ten tamamlamanın mümkün olacağını biliyordu. İşte bunun için Uzun Hasan, Yahudi İsaac'tan sonra Venedik'e 30 Mayıs 1472'de Tebriz'den elçisi Hacı Muhammed'i önce Kıbrıs'ta Başamiral Pietro Mocenigo ile görüşerek yola devam etmek üzere gönderdi.

Venedik'ten istediği top ve diğer silahların yakında kendisine ulaşacağını tahmin eden Uzun Hasan, üç-dört defa üzerine sefer yaptığı Gürcü Kralı'na mektupla, arkadan vurulmamak için savaş haline son verilmesini isteyerek, Osmanlı topraklarının istilâsına kendisine en yakın ve İstanbul'a en uzak olan Trabzon'dan başlamak istiyordu. Bunda da, Komenonlar'dan olan eşi Teodora ile Komenonlar'ın akrabası olan Venedik elçisi Caterino Zeno'nun tesiri olsa gerektir³⁷. Bu desteklerden iyice cesaretlenen Uzun Hasan artık Fatih Sultan Mehmed ile savaşılabileceğine karar vermiş oluyordu.

Uzun Hasan, hükümdarlık tahtına oturuncaya kadar Akkoyunlular önemli görünmüyorlardı. Fakat onun iş başına gelmesi ile birlikte durum değişmişti. Çünkü o Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah ile Maverâünnehir hükümdarı Ebu Said Miranşah'ı öldürmeye ve topraklarını kendi ülkesine katmaya muvaffak olmuştu. Horasan hükümdarı Hüseyin Baykara'yı yenerek topraklarından bir kısmını alan Uzun Hasan, Fırat'tan Maverâünnehir'e kadar büyük ve kuvvetli bir devlet kurmuştu. Akkoyunlu hükümdarı "cihangîr" olmak arzusu ile Osmanlı topraklarını da almak istiyordu. O, Fatih Sultan Mehmed'i de yenebileceğini tahmin ediyordu.

Hatta rivayete göre, Ebu Said Han'ı mağlup ettiği gün Uzun Hasan, atını meydana sürmüş ve; "Bu diyârın serdârları şecaatim âsarını gördüler, fırsat el veririrse nevbet isterim ki cür'et ve celâdetim hüdâvendigâra (Osmanlı padişahı) gösterem" demişti. Ancak biliyordu ki, Osmanlı Devleti şimdiye dek yendiklerinden kıyaslanamayacak kadar çok güçlüydü. Bunun için bir taraftan hazırlık yaparken diğer yandan Osmanlılar'ı zayıf düşürmek için Osmanlılar ile ihtilâf halinde olan devletleri himaye ederek onlara bilfiil askerî yardımda bulunmuştu.

4. Otlukbeli Savaşı (1473)

Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan'a bir mektup yazarak şunları belirtiyordu: Bundan önce anneninin ricasıyla "pençe-i gazabımdan" kurtulmuşsun. Biz de seni "semt-i salâha" yönelmiş kabul ederek affetmiştik. Halbuki senin gibi imansız bir Türkmen'in benim zamanı ma'delet-nişân-ı husrevânemde saltanat ve istiklâl davasında bulunması haramdır. Hattâ bütün kudret ve şevketine bizim müsâade ve müsamahamız sebep oldu. Buna rağmen bâde-i gurur ile mest ü medhûş olarak ve inâyât-ı pâdişâhânem hukukunu unutarak adâletli idârem altında yaşayan Tokat'a ve sonra da Karaman ülkelerine askerlerini göndererek ...ahâliye zulmettirdiğin bir takım şiddetlere başvurduğun ve rezâletlere sebep olduğun malûmumuzdur. O'nun için seni öldürmek ve memleketini tahrip etmek üzere bu yılın baharında harekete karar verdik. Seni affetmek katiyen düşünülmemektedir. Sen vilayet yıkmayı pâdi-

şâhlik mi zannettin...Çekinmeden korkmadan topraklarımıza tecavüz ettiğin için kılıcımız senin göğsünde kana bulanmalıdır. Er isen meydana gel. Delikten deliğe girme, hazırlıklarını yap, haber verilmedi deme. Zirâ ki vücûd-ı habîsin arza-i telefdür ve bu bâbda özür bahane bertarafdur”³⁸ deniliyordu. Şimdiye kadar yapacağı savaşları en yakınlarından bile gizleyen Fatih, bu sefer tersine olarak, mektupta ne zaman hareket edeceğini de Uzun Hasan’a bildirmişti. Bu seferi sadece Uzun Hasan’a değil başkalarına duyurmaktan da çekinmemiştir.

Pâdişâh “âli dîvân idüp vüzerâ-ı izâma” ilk baharda “şarkta pâdişâh-ı İslam nâmında” olan fakat şeriata uygun hareket etmeyen, Osmanlı tebasına karşı düşmanlık gösteren Uzun Hasan’a karşı yürüyeceğini, kendisine tâbi olan Hristiyan prenslerine, bütün Rumeli ve Anadolu beylerine savaş için hazırlık yapmaları hususunda emirler ve adamlar göndermiştir. Padişah bunların orduya katılacakları yerleri de belirtmişti. Fatih’in emri üzere Rumlar, Sırplar, Arnavutlar ve Eflaklılar’dan oluşan Hristiyan kuvvetleri Ankara’da orduya katılacaklardı. Emirler kısa sürede yerlerine ulaştırıldı. Osmanlı Devleti’nin bütün illerinde hazırlıklara başlandı. 1472 yılı sonbaharını ve kışı hazırlıklar ile geçiren Osmanlılar esas ordunun toplanma yeri olarak Bursa Yenişehir’i kararlaştırdılar. Rumeli’de toplanan kuvvetler Anadolu’ya Gelibolu’dan geçmişlerdi. Fatih Sultan Mehmed ise, İstanbul’daki kuvvetlerin başında 11 Nisan 1473’de hareket ederek İznik yolu ile Yenişehir’e gelmiştir. Beypazarı’nda Karaman Valisi Şehzâde Mustafa, Kazabat’ta Amasya Valisi Şehzâde Bâyezid kuvvetleriyle gelip orduya katılmışlardır. Osmanlı ordusu seksen beş bin kişiye ulaşmıştır. Bunların altmış bini zırhlı ve silahlı yirmi beş bini yeniçeri idi³⁹. Başka bir ifade ise, Fatih’in yüz elli bin kişilik ordusu ile Üsküdar’dan Akkoyunlular ile kesin olarak hesaplaşmak için sefere çıktığını⁴⁰, belirtmekte ki, bu sayı da fazla gözükmemektedir.

Öte yandan kendisi Birecik önlerinde bulunan Uzun Hasan, oğlu Uğurlu Mehmed ile Bektaşoğlu Ömer Beyi yüz bin kişilik bir kuvvet ile önden göndermişti. Akkoyunlu kuvvetleri, 15 Nisan 1473’te Şebin Karahisar önlerinde Amasya sancakbeyi Şehzâde Bâyezid kuvvetlerini mağlup etmişti. Ayrıca, Fatih tarafından yardıma gönderilen Mihaloğlu Ali Bey kuvvetlerini de zayıyata uğratmışlardı. Bu muştulu haberler üzerine Uzun Hasan, Birecik’ten hareket ederek, Venedik ve mütefiklerinin de yardımları ile Anadolu’daki Osmanlı hakimiyetine son vereceğini düşünerek, ikinci bir Timur edasıyla Anadolu’yu paylaşmak ve Karaman Devleti’ni ihya etmek amacıyla harekete geçmiştir. Uzun Hasan, Kasım Bey’e gönderdiği mektubunda; Fırat’ı geçerek Ankara yolu ile Osmanlı kuvvetleri üzerine yürüyeceğini, Anadolu’yu ele geçirip kış mevsimini Aydın’da geçireceğini buraları Karamanoğlu Pir Ahmed’e vereceğini vs. hususları bildiriordu⁴¹.

17 Haziran 1473’te Harput önlerinde olan Uzun Hasan, Temmuz başlarında Erzincan civarına ulaşmıştı. Erzincan Uzun Hasan’ın ordusunun toplanma yeri idi. Uzun Hasan’ın kuvvetleri üç yüz bin kişi olarak ifade edilmekte ise de, bu çok mübalağalı olsa gerektir. Çok geçmeden 11 Temmuz’da Akkoyunlu ordugâhına Fatih’in bir elçisi gelmiştir. Fatih’in elçisi İstanbul’dan Osmanlı ordusunun

Akkoyunlu ülkesine yürüdüğünü ve Uzun Hasan ile savaşa hazır olduklarını bildiren mektubu getirmiştir. Fakat Uzun Hasan, Venedik'in gönderdiği top ve silahların kendisine ulaşacağını zannederek, Fatih'in elçisini huzuruna kabul etmemiştir. Venedik elçisi Caterino Zeno'ya Venedik Cumhuriyeti ile müttefik olduğunu, onun iştiraki olmadan barış yapmayacağını söyleyerek, Osmanlı elçisine; "Biz de kanlar akıtan askerimizle o diyara teveccüh ettik. Sizde yakına gelin ki, bir birimize mukabele edelim", sözlerini Fatih'e nakletmesini istemiş, hatta ordugâhta yakaladığı bazı Osmanlı casuslarının kafalarını vurdurup Fatih'e yollamış ve ondan "çabuk gelmesini" istemiştir⁴². Uzun Hasan, bir taraftan böyle derken, aslında Osmanlı ordusunun erken gelmesinden de rahatsız olmuştu. Çünkü kendisine henüz Venedik'ten gönderilen top, silah vs. mühimmat daha eline ulaşmamıştır.

Oysa Uzun Hasan, Venedik ile yaptığı anlaşma gereğince; Venedik gemileri ateşli silahlar ile bunları kullanacak küçük bir kuvveti Karaman kıyılarına getirecek, Uzun Hasan da bu tarafa bir kuvvet göndererek, müttefiki ile temas temin edecekti. Uzun Hasan Anadolu'yu alacak, Osmanlı padişahına kıyılarda hisar yapmaması ve Karadeniz'i Venedik gemilerine açık bulundurması kabul ettirilecek, Mora, Midilli, Ağrıboz ve Argos'un Venedik'e iadesi sağlanacak, Venedikliler Uzun Hasan'a boğazları geçerek İstanbul'u zaptedeceklerini söylemekte idiler⁴³.

Ancak, bir taraftan da Venedik, Napoli, Rodos, Papalık ve Kıbrıs gemilerinden oluşmuş büyük bir haçlı donanması 1472 yazından beri Osmanlılar'ın Akdeniz kıyısında dehşet saçıyorlardı. Ağustos 1472'de Antalya, 13 Eylül 1472'de İzmir yağma edilmiş ve yakılmış idi. Bu donanma 1473 baharında Silifke'de bulunan Karamanoğlu Kasım Bey ile iş birliği yapmıştı. Bununla beraber Fatih'in Rumeli akıncı kuvvetlerini daha kıştan Sivas bölgesine göndermesi ve baharda büyük bir ordu ile Erzincan'a doğru ilerlemesi üzerine, Uzun Hasan İçel sahillerine kuvvet göndermek ve Hristiyan kuvvetleri ile temas kurmak imkânı bulamadı. Artık her şey Fırat vâdisindeki savaşın neticesine bağlıydı⁴⁴.

Fatih Mehmed, bir meydan savaşı yaparak kesin bir netice almak istiyordu⁴⁵. Uzun Hasan ise, üslerinden çok uzak düşmüş olan Osmanlı ordusunu yıpratmak ve işesiz bırakmak suretiyle ezmek istiyordu. Fatih'in ordusu en fazla yetmiş bin ile yüz bin arasında tahmin olunmaktadır. Tercan ile Erzincan arasında bir düzlükte Uzun Hasan, Osmanlı ordusunu görünce; "vay ...ne deryadır", diyerek hayretini ifade etmiştir. Osmanlılar toplarını ve arabalarını sahraya yayarak derhal savaş vaziyeti almışlardır⁴⁶. Venedik elçisi Caterino Zeno, Akkoyunlu kuvvetlerini üç yüz bin olarak gösterse de bu yanlış olmalıdır. Çünkü kaynakların çoğuna bakıldığında, Uzun Hasan'ın asker sayısı Fatih'in askerinden daha az olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Fırat'ın kuzey kıyısı boyunca Tercan bölgesinde Osmanlı ordusu bulunuyordu. Fırat'ın öbür yakasında ise Akkoyunlu ordusu vardı. İki ordu ilk karşılaştıklarında Uzun Hasan oğlu Uğurlu Mehmed komutasındaki Akkoyunlular sahte bir çekilme yaptılar. Bunun üzerine Osmanlı öncü kuvvetleri başında bulunan Rumeli beylerbeyi Has Murad, Fırat'ı geçerek onların tâkibine koyuldu. Osmanlı öncü

kuvvetlerini dar bir geçide çeken Akkoyunlular onları imha etmişlerdir. Bu ilk müsademe 4 Ağustos 1473'te cereyan eylemiş ve savaş Osmanlı kuvvetlerinin aleyhine dönmüş, Has Murad başta olmak üzere Osmanlılar'dan on iki bin asker hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Osmanlı ordusu hızla Fırat vâdisinden Bayburt'a doğru çekilmiştir ve Otlukbeli yakınlarındaki Başköy/Başkent mevkiine konaklamıştır. Fatih askerinin uğradığı bozgun ruhunu düzeltmek için bir hafta savaşa girmemiş, bu arada yedi sekiz günlük bir iâşe kalmıştır⁴⁷. Uğurlu Mehmed, derhal Osmanlı ordusunu tâkip ederek savaşa devam edilmesinde ısrar etmişse de Uzun Hasan'a bu düşüncesini kabul ettirememiştir.

Uzun Hasan, Otlukbeli savaşından sonra Venedik Doc'una yazdığı bir mektubunda, Osmanlı ordusu ile öncü birliklerin çarpışmasında elli altı bin kişinin öldürüldüğünü, yüz elli Subaşı ve otuz beş bey'in esir alınmış olduğunu bildirmiştir. Uzun Hasan belli bir üstünlük elde etmiş olmasına rağmen, Fatih, nihâi savaşı kabul edebilecek bir tarzda hareket etmeyi sağlamış ve derhal subaşılardan birini Akkoyunlu otağına barış için göndermiştir.

Akkoyunlu kuvvetleri 11 Ağustos 1473'te Tercan civarında Üç-Ağızlı (Otlukbeli) yada Başkent mevkiinde Fatih'in ordusuna yetişmişlerdi. Uzun Hasan, oğullarının da ısrarı ile bir dere içerisinde bulunan Fatih'in ordusunu her taraftan kuşatma altına almıştı. Osmanlı ordusunda; Sağ kol'da Şehzâde Bâyezid ve Gedik Ahmed Paşa komutasında kırk sancakbeyi ve yirmi bin kapı kulu askeri vardı. Sol kol'da ise Şehzâde Mustafa yirmi dört sancakbeyi ve yirmi bin zırhlı azap olduğu halde bulunuyordu⁴⁸. Fatih ise merkezde yer almıştı.

Uzun Hasan ise, oğlu Uğurlu Mehmed ile Karamanoğlu Pir Ahmed kuvvetlerini Osmanlı ordugâhı üzerine sevkederken, diğer oğlu Zeynel Bey ile Bayındır Beyi bir miktar süvari ile Osmanlı kuvvetlerini muhasara altına almalarını söylemiş, kendisi de ordusunun büyük bir kısmı ile cepheden harekete geçmiştir. Uzun Hasan da bu kanlı savaşa bizzat katılmış, hatta atıyla Osmanlı saflarına kadar ilerlemiş ve top arabalarının bulunduğu yere kadar gelmiştir. Akkoyunlu kuvvetlerinin arkasından küçük toplar ve humbaralarla şiddetli bir ateş açılmış, bu top ateşiyle piyadelerin tüfenk ateşi arasında kalan Uzun Hasan'ın "ölüm makinelerinin sesine alışık olmayan" askerleri paniğe uğrayarak kaçışmaya ve dağılmaya çalışmışlardı. Zeynel Bey komutasındaki Akkoyunlu askeri tamamen bozulmuş, kaçanlar çadırlarını ve bütün ağırlıklarını terk ettikleri için Akkoyunlu ordugâhı ve ordu pazarı tamamen Osmanlı kuvvetlerinin eline geçmiştir. Osmanlılar'ın üstün topçu ateşleri karşısında savaş meydanını terk eden Akkoyunlu hükümdarı önce kadın ve çocukların bulunduğu yere gelmiş, yanına ulaşabilen Uğurlu Mehmed ve Pir Ahmed beyler ve diğer askeriyle Tebriz'e doğru çekip gitmişlerdir⁴⁹.

Neşri Mehmed Efendi kendi üslubu ile; "Rivayettir, çünkü Has Murad vâkiâsı oldu. Andan sonra Hünkâr Baayburd'a müteveccih oldu. Altı göç dahi göçüb, Çarşamba günü Üç-Ağızlı demekle mâruf yere yetişüp, konmak tedarikinde iken Otlukbeli dedikleri yerden na-gâh tepe başından Hasan Dıraz askerinden Kâfir

İshak nâm kimse öğle vaktinde göründü. Davud Paşa'yı kâmrân ve Âsafü'z-zaman ol vakit Anadolu beylerbeyisi idi"⁵⁰ diyerek savaşı anlatmaktadır.

Aşıkpaşaoğlu ise kitabının 151. bâb'ında bu savaşı şöyle nakleder: Padişah, Bayburt'a yöneldi, bu hadiseden sonra altı gün daha yürüdüler. Yedinci gün Çarşamba günüydü düşman gözüktü. Bir sarp dereli tepeli yerde bir nice alay belirdi. Bildiler ki istedikleri düşman budur. Padişah da daima hazır yürüdü. Durmadılar, yürüdüler ve bu dereyi tepeyi geçtiler. Padişahın iki oğlu iki koldan yürüdü. Şehzâde Mustafa koluna Uzun Hasan'ın bir oğlu karşı oldu ki, adına Zeynel derlerdi. Şehzâde Bâyezid koluna bir oğlu karşı oldu ki, ona Uğurlu Mehmed derlerdi. Padişah'ın karşısında Uzun Hasan'ın kendi durdu. Her kolda askerler saf saf karşılıklı durdu. Sultan Mehmed Han Gazi'ye Hak Tealâ inayet etti. Talihi galib oldu. Düşmanını mağlub ediverdi. Her kol bir birine yürüyüş etti. Şehzâde Mustafa kolundaki azablar Zeynel'i tuttular, başını kestiler. Onunla birlikte olan beylerin çoğunu kırdılar. Nicelerini de diri tuttular. Çok silah ve malzemelerini aldılar. Uğurlu Mehmed'i tutamadılar. O kaçıp gitti.... Uzun Hasan kaçıp gitti⁵¹. O günkü konuşulan Türkçe ile yazılan bu eser ifade ve dil bakımından çok yalın bir şekilde olayları nakletmektedir.

Savaş öncesi Osmanlı ordusunun ancak sekiz günlük erzâkı kalmıştı. Tepeleri tutmaya muvaffak olan Davud ve Mahmud paşaların gayretleri neticesinde, Osmanlı ordusu dar bir vâdide baskın etkisinden kurtularak, savaş nizamı alabilmiştir. Şehzâde Mustafa komutasındaki sol kolda bulunan Anadolu azaplarının başarılı taarruzu ve Uzun Hasan oğlu Zeynel'in öldürülmesi savaşı belirlemiştir. Fatih Mehmed kumandasındaki Kapı kulunun esaslı bir savaşa girmesine gerek kalmadan, Uzun Hasan durumu ümitsiz görerek, savaş meydanından çekilmiştir. Savaştan sonra Akkoyunlular'dan dört bin kişi idam edilmiş ve iki bin elli kişi esir alınmıştır. Fatih bundan sonra Şebn Karahisar üzerine yürümüş ve burayı ele geçirmiştir⁵².

5. Sonuç

Sonuç olarak, Osmanlılar Otlukbeli savaşının sonunda, Akkoyunlular'ı uzun uzadıya takip etmediler. Akkoyunlular bu savaşta; Koyulhisar, Şebn Karahisar ve Niksar dışında ciddî bir toprak kaybına uğramadılar. Ancak, Azerbaycan ve İran'a atılmışlardı. Akkoyunlular, askerî kuvvetlerini, bölgede hâkimiyetlerini, Türkmen boyları üzerindeki nüfuzlarını, belki de en önemlisi büyük devlet olma iddialarını kaybetmişlerdi. Bir daha bellerini doğrultamayacaklardır. Akkoyunlular git gide dağılma sürecine girmişlerdir. Fatih bir kısım beyleri eski yönetimlerine serbest bırakmıştır.

Fatih, Şebn Karahisar'da iken, Uzun Hasan'ın elçileri ulemâdan Mevlana Ahmed Bekricî gelerek barış teklifinde bulunmuş ve esir düşen Akkoyunlu beylerini kurtarmak üzere teşebbüse geçmiştir. Fatih Sultan Mehmed, bu âlime büyük bir saygı göstererek, savaştan sonra, esir düşen Karakoyunlu beyleri ile Akkoyunlu beylerinin çoğunu affetmiştir⁵³. Bir daha Osmanlı ülkelerine tecavüz etmemek ve

Şebîn Karahisar'ın fethini kabul etmek şartlarıyla, Fatih ile anlaşan Uzun Hasan, belgelere göre⁵⁴ aynı elçiyi İstanbul'a göndermiş, bir daha aslâ Osmanlı topraklarına tecavüz etmemeyi teyid etmiştir. Bununla beraber Uzun Hasan'ın sözünde durmayarak Venedik ile tekrar temesa geçtiği haberleri duyulmuştur. Nitekim, Fatih Sultan Mehmed, Timur ailesinden Herat hükümdarı Hüseyin Baykara'ya mektup göndererek, Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak için iki taraftan birlikte hareket etmeyi teklif etmiştir. Bu arada Uzun Hasan ile kendisini sulh yapmaya râzî eden veziri Mahmud Paşa'yı da İstanbul'a döner dönmez görevden almıştı. Bununla beraber, Osmanlı Devleti Akkoyunlular ile yaptıkları barış anlaşmalarına sâdık kalmışlardır⁵⁵.

11 Ağustos 1473'de Tercan yakınlarındaki Otlukbeli denilen yerde yapılan Osmanlılar ile Akkoyunlular arasındaki tarihî savaşta, Akkoyunlular ağır bir yenilgiye uğramışlardı. Fatih'in ordusu yüz bin kişi Uzun Hasan'ın ordusu yetmiş bin kişi kadar kabul edilmektedir. Sayı bakımından az olmasının yanı sıra, Venedik'ten gönderilen top ve silahların zamanında gelmemesi, Osmanlı kuvvetlerinin top ve silah bakımından üstünlüğü, Akkoyunlu ordusunun yenilmesine sebep olmuştur⁵⁶ diyebiliriz.

Uzun Hasan bu hadiseden sonra, 1476'da Gürcistan üzerine dördüncü seferini yapmıştır. Bazı başarılar elde ederek geri dönmüş ve 1478 yılı başlarında elli dört yaşında iken Tebriz'de ölmüş ve yaptırmış olduğu Nâsiriyye Medresesi'ne defnedilmiştir⁵⁷. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed, onun nüfuz sahası olan, Gümüşhâne-Trabzon yolu üzerindeki Torul mevkiinin Rum hâkimini ortadan kaldırmış, Gürcistan ile Trabzon sancağı hududunda bulunan bazı yerleri zapt ettirmiş ve böylece Trabzon havalisinin güvenliği tamamen sağlanmıştır. Otlukbeli zaferi, Osmanlı Devleti'ne Fırat nehri havzasının ve Anadolu topraklarının kesin hâkimiyetini temin etmekte ve Venedik Cumhuriyeti ile diğer batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı başarı ümitlerini kırmıştır⁵⁸.

Avrupalılar'ın "Büyük Türk" olarak andıkları, Akkoyunlu elçisi Kâtip Mehmed'in de "büyük bir ağaç" diye vasıflandırdığı Fatih Sultan Mehmed'i "kemirip bitirmek" veya "adını ve sanını tamamıyla yok etmek" gibi büyük gayeler taşıyan Venedik-Uzun Hasan ittifâkı, 1464-1472 yıllarında kısmî başarılar sağlamışsa da, Otlukbeli savaşından sonra can çekişmeye başlamış, Uzun Hasan'ın vefâtıyla da tarihe karışmıştır⁵⁹.

Ancak, Uzun Hasan Otlukbeli savaşı sonrası, Anadolu'da kendisine bağlı boy ve oymaklardan; Ustacalu, Rumlu, Tekeli, Musullu, Bayburdlu, Karamanlı, Çapanlı, Afşarlı, Varsaklı, Kaçarlı, Karacadağlı gibi Türkmen topluluklarını İran topraklarına götürerek, Doğu Anadolu'da Türk nüfusunun azalmasına sebebiyet vermiştir⁶⁰, diyebiliriz.

Osmanlılar kendi devirlerinde en gelişmiş ateşli silahlara sahiptiler. Bu üstün silahlar, Akkoyunlular'ı yenilgiye uğratmada önemli bir etken olmuştur. Ancak bu savaştan sonra Osmanlılar, Akkoyunlular ile Batılılar arasındaki bütün yolları

kontrol altına almışlardı. Söz konusu savaştan sonra Akkoyunlular tamamen İran'a çekilmiş ve zamanla Fars kültürünün tesirine girmişlerdir. Otlukbeli savaşından sonra, Akkoyunlular artık, Memlûklar ve Anadolu beylikleri için korkulu bir tehdit olmaktan çıkmışlar. Batılılar için de artık Osmanlı Devleti'ne karşı güçlü bir müttefik olmaktan geri kalmışlardır. Akkoyunlu Devleti yıkılmaya başlamış, mağlubiyet üzerine doğudaki aşiretler isyana başlamışlardı. Akkoyunlular bir müddet yalnız kalmışlar. Otlukbeli savaşından sonra Akkoyunlular'ın karşılaştığı en önemli hadiselerden biri de, Tebriz'de Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed öncülüğünde Bayındır Hanedanı'na karşı başlatılan muhalefet hareketidir, diyebiliriz. Bu da Akkoyunlular'ın yıkılışında önemli sebeplerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

- AHMED FERİDUN BEY; *Münşeatü's-Selâtin*, C. I-II, İstanbul, 1274-1275 h.
- Âşık Paşaoğlu, *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, Atsız, (2. Baskı), M.E.B., İstanbul, 1992.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı; "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Katî Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı Akkoyunlu Harbinin Başlaması", *Bulleten*, C. XXI, S. 81-84, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1957, ss. 261-281.
- Ebû Bekr-i Tihrânî; *Kitâb-i Diyârbakriyya*, Akkoyunlular Tarihi, C. I-II, (Yay., Necati Lugal-Faruk Sümer), T.T.K.Yayımları, (2. Baskı), Ankara, 1993.
- EMECEN, Feridun; "Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Feza Yay., (C. I-II), İstanbul, 1999.
- ERDEM, İlhan-Mustafa Uyar; "Akkoyunlular Akkoyunlular'ın Tarih Sahnesine Çıkışı", *Türkler*, C. VI, (C. I-XXI), Ankara, 2002, ss. 873-881.
- ERŞAHİN, Seyfettin; *Akkoyunlular: Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara, 2002.
- GÖĞEBAKAN, Göknur; "Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hakimiyetine Girişi", C. IX, *Türkler*, Ankara, 2002, ss. 459-469.
- HINZ, Walther; *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, (XVI. Yüzyıl'da İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi)*, (Çev. Tefik Bıyıköğlü), T.T.K. Yay., Ankara, 1992.
- Hoca Sadettin Efendi; *Tacü't-Tevârih*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. I-V, K.B. Yay., Ankara, 1992.
- İNALCIK, Halil; "Mehmed II.", *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, M.E.B., (C. I-XII), İstanbul, 1988, ss. 506-535.

- Mehmed Neşrî; *Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)*, Yay. Faik Reşit Unat- Mehmet Altay Köymen, C. I-II, T.T.K. Yay., Ankara, 1987.
- MİROĞLU, İsmet; “Fetret Devrinden II. Bâyezid’e Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. X, Çağ Yayınları, (C.I-XV), İstanbul, 1989, ss. 167-286.
- SÜMER, Faruk; *Safevî Devleti’nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri’nin Rolü*, T.T.K., Yay., Ankara, 1992.
- _____ ; “Akkoyunlular”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, T.D.V. Yay., (I-XXV devam ediyor), İstanbul, 1989, ss. 270-274.
- TANSEL, Selahattin; *Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, M.E.B., İstanbul, 1999.
- TEKİNDAĞ, Şehabettin; “Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münasebetleri”, *İ. Ü. Tarih Dergisi*, S. 30, Mart 1976, ss. 73-86.
- _____ ; Şehabettin; *Fatih’den III. Murad’a kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, İstanbul, 1977.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*, Ev. Nr. 3127, 3130, 8344 , 8353, 8363, 9662.
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu*, Nr. I, 6.
- TURAN, Şerafettin; “Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. III, S. 4-5, A.Ü.D.T.C.F., Ankara, 1965, ss. 63-138.
- Tursun Bey; *Târih-i Ebu’l-Feth*, (Haz. Mertol Tulum), İstanbul, 1977.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, C. I-VIII, (5. Baskı), T.T.K. Yay., Ankara, 1988.
- _____ ; İsmail Hakkı; *Anadolu Beylikleri*, T.T.K. Yay., Ankara, 1988.
- VARLIK, Mustafa Çetin; “Ak Koyunlular”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, Çağ Yay., İstanbul , 1989, ss. 407-439.
- WOODS, John E.; *Akkoyunlular*, (Çev. Sibel Özbudun), Milliyet Yay., İstanbul, 1993.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil; “Akkoyunlular”, *İslam Ansiklopedisi*, C. I, M.E.B., İstanbul, ss. 251-270.

Dipnotlar

- ¹ Bekir Sıtkı Baykal, “Uzun Hasan’ın Osmanlılara Karşı Katî Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı Akkoyunlu Harbinin Başlaması”, *Belleten*, C. XXI, S. 81-84, T.T.K., Yay., Ankara, 1957, s. 261.
- ² İsmet Miroğlu, “Fetret Devrinden II. Bâyezid’e Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi”, *Doğuş-tan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. X, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, s. 234.
- ³ Baykal, *A.g.mk.*, s. 262-263.
- ⁴ Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-i Diyârbakriyya*, Akkoyunlular Tarihi, (Yay. Necati Lugal-Faruk Sümer), C. I-II, T.T.K. Yay., (2. Baskı), Ankara, 1993.
- ⁵ Şerafettin Turan, “Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik”, *Tarih Araş-tırmaları Dergisi*, C. III, S. 4-5, A.Ü.D.T.C.F., Ankara, 1965, s. 65.
- ⁶ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, M.E.B., İstanbul, 1999, s. 263-264; Turan, *A.g.mk.*, s. 66-67.
- ⁷ Tihriânî, *A.g.e.*, C. II, s. 384.
- ⁸ Tihriânî, *A.g.e.*, C. II, s. 385 vd.; Baykal, *A.g.mk.*, s. 263.
- ⁹ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü’t-Tevârih*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. III, K. B. Yay., Ankara, 1992, s. 47-48.
- ¹⁰ Tansel, *A.g.e.*, s. 265.
- ¹¹ Mustafa Çetin Varlık, “Ak Koyunlular”, *Doğuş-tan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, s. 421.
- ¹² Tursun Bey, *Târih-i Ebu’l-Feth*, (Haz. Mertol Tulum), İstanbul, 1977, s. 109.
- ¹³ Tansel, *A.g.e.*, s. 266.
- ¹⁴ Baykal, *A.g.mk.*, s. 264; Turan, *A.g.mk.*, s. 67.
- ¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, (5. Baskı), T.T.K. Yay., Ankara, 1988, s. 88.
- ¹⁶ Baykal, *A.g.mk.*, s. 264.
- ¹⁷ Uzunçarşılı, *A.g.e.*, C. II, s. 89.
- ¹⁸ Seyfettin Erşahin, *Akkoyunlular: Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara, 2002, s. 80-81.
- ¹⁹ Turan, *A.g.mk.*, s. 75-76.
- ²⁰ Feridun Emecen, “Kuruluş-tan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Feza Yay., İstanbul, 1999, s. 25-26.
- ²¹ Şehabettin Tekindağ, “Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklu Münasebetleri”, İ. Ü. *Tarih Dergisi*, S. 30, Mart 1976; geniş bilgi için bu makaleye bakınız.
- ²² Uzunçarşılı, *A.g.e.*, C. II, s. 90-91.
- ²³ Faruk Sümer, “Akkoyunlular”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, T.D.V.Yay., İstanbul, 1989, s. 272.
- ²⁴ Mükrimin Halil Yinanç, “Akkoyunlular”, *İslam Ansiklopedisi*, C. I, M.E.B., İstanbul, s. 260 .
- ²⁵ Tansel, *A.g.e.*, s. 288-289.
- ²⁶ Tansel, *A.g.e.*, s. 290; Aynı sayfanın dipnotunda: “Topkapı Srayı Müzesi Arşivinde 8363 numaralı vesika, son tarafı noksan ve tarihi yoktur”, demektedir. Fatih bu mektubu Mısır sultanına göndermiştir.
- ²⁷ Yinanç, “Akkoyunlular”, *İ.A.*, C. I, s. 260; Tansel, *A.g.e.*, s. 291-292.

- ²⁸ Baykal, *A.g.mk.*, s. 272; Müellif makalesinin dipnotunda adı geçen fetihnâme için “bak: vesika nr. IV” ve Uzun Hasan’ın mektubu için “bak: Topkapı Müzesi Arşiv Kılavuzu, Nr. I, 6” diyerek belirtmiştir.
- ²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, T.T.K. Yay., Ankara, 1988, s. 33; *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 93-94; Tansel, *A.g.e.*, s. 294-295.
- ³⁰ Gökür Gögebakan, “Doğu Anadolu’nun Osmanlı Hakimiyetine Girişi”, *Türkler*, C. IX, Ankara, 2002, s. 462.
- ³¹ Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, (XVI. Yüzyıl’da İran’ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi)*, (Çev. Tefik Bıykoğlu), T.T.K. Yay., Ankara, 1992, s. 40-41; John E. Woods, *Akkoyunlular*, (Çev. Sibel Özbudun), Milliyet Yay., İstanbul, 1993, s. 172.
- ³² Woods, *A.g.e.*, s. 195; Gögebakan, *A.g.mk.*, s. 462.
- ³³ Baykal, *A.g.mk.*, s. 270.
- ³⁴ Turan, *A.g.mk.*, s. 88.
- ³⁵ Turan, *A.g.mk.*, s. 90-91; Dipnotu’nda: Uzun Hasan’ın Kıbrıs Kralı’na ve Rodos Şövalyeleri Reisi’ne gönderdiği Arapça mektuplar ile Alâi Bey’e yolladığı Farsça mektubun asılları *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*’nde, sırasıyla; Evrak Nr. 9662, 8344 ve 3127’de bulunduğu göre bu mektupların Osmanlılar’ın eline düştüğü anlaşılıyor, demektir.
- ³⁶ Turan, *A.g.mk.*, s. 93.
- ³⁷ Turan, *A.g.mk.*, s. 95.
- ³⁸ Ahmed Feridun Bey, *Münşeatü’s-Selâtin*, C. I, İstanbul, 1274 h., s. 278-279; Tansel, *A.g.e.*, s. 310-311.
- ³⁹ Tansel, *A.g.e.*, s. 313-314; Osmanlı ordusu hakkında bazı kaynaklar farklı rakamlar vermektedir. Aşık Paşa-zâde yüz bin’den fazla olduğunu belirtmiştir.
- ⁴⁰ Erşahin, *A.g.e.*, s. 101.
- ⁴¹ Turan, *A.g.mk.*, s. 108-109.
- ⁴² Turan, *A.g.mk.*, s. 116-117.
- ⁴³ Hinz, *A.g.e.*, s. 54-55.
- ⁴⁴ Halil İncalcık, “Mehmed II.”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, M.E.B., İstanbul, 1988, s. 526.
- ⁴⁵ Feridun Bey, *A.g.e.*, C. I, s. 278-279.
- ⁴⁶ İncalcık, “Mehmed II.”, *İ.A.*, C. VII, s. 526; Turan, *A.g.mk.*, s. 120; Tansel, *A.g.e.*, s. 316.
- ⁴⁷ İncalcık, *A.g.md.*, aynı yer; Tansel, *A.g.e.*, s. 317; Turan, *A.g.mk.*, s. 120; Erşahin, *A.g.e.*, s. 102.
- ⁴⁸ Şehabettin Tekindağ, *Fatih’den III. Murad’a Kadar Osmanlı Tarihi (1451-1574)*, İstanbul, 1977, s. 48.
- ⁴⁹ İncalcık, *A.g.md.*, s. 526; Yinanç, “Akkoyunlular”, *İ.A.*, C. I, s. 260; Turan, *A.g.mk.*, s. 122; Tansel, *A.g.e.*, s. 318.
- ⁵⁰ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşri Tarihi)*, (Yay. Faik Reşit Unat- Mehmet Altay Köymen), C. II, T.T.K., Yay., Ankara, 1987, s. 813-815.
- ⁵¹ Aşık Paşaoğlu, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, (Atsız), (2. Baskı), M.E.B., İstanbul, 1992, s. 152-153.
- ⁵² İncalcık, *A.g.md.*, s. 526; Varlık, “Ak Koyunlular”, *D.G.B.İ.T.*, C. VIII, s. 425-426.
- ⁵³ Tansel, *A.g.e.*, s. 323; Akkoyunlular’dan beş bin kişi ile yüz yetmiş komutan esir edilmiştir, demektir.

- ⁵⁴ İnalçık, *A.g.md.*, s. 527; Tekindağ, *A.g.e.*, s. 49; Fatih ile Uzun Hasan'ın anlaşma belgeleri, *T.S.M.A.*, Ev. Nr. 8353, 3130.
- ⁵⁵ Tekindağ, *A.g.e.*, s. 49-50; İnalçık, *A.g.md.*, s. 527.
- ⁵⁶ İlhan Erdem-Mustafa Uyar, "Akkoyunlular Akkoyunlular'ın Tarih Sahnesine Çıkışı", *Türkler*, C. VI, Ankara, 2002, s. 878.
- ⁵⁷ Hınz, *A.g.e.*, s. 57-58; Erdem; *A.g.mk.*, s. 878.
- ⁵⁸ İnalçık, *A.g.md.*, s. 527; Tekindağ, *A.g.e.*, s. 50; Yinanç, *A.g.md.*, s. 260.
- ⁵⁹ Turan, *A.g.mk.*, s. 138.
- ⁶⁰ Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, T.T.K. Yay., Ankara, 1992, s. 1-4; Tekindağ, *A.g.e.*, s. 50; Yinanç, *A.g. md.*, aynı yer.